

Sponsored by friends of David Wachs ז"ל in his memory
לעי"נ דוד בן מרדכי שמואל ז"ל

רמב"ם הלכות עבודה זרה פרק א

הלכה א / בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדול ונבערה עצת חכמי אותו הדור ואנוש עצמו מן הטועים היה, וזו היתה טעותם, אמרו הואיל והאלהים ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד והם שמשים המשמשים לפניו ראויין הם לשבחם ולפארום ולחלוק להם כבוד, וזהו רצון האל ברוך הוא לגדל ולכבד מי שגדלו וכבודו, כמו שהמלך רוצה לכבד העומדים לפניו וזהו כבודו של מלך, כיון שעלה דבר זה על לבם התחילו לבנות לכוכבים היכלות ולהקריב להן קרבנות ולשבחם ולפארום בדברים ולהשתחוות למולם כדי להשיג רצון הבורא בדעתם הרעה, וזה היה עיקר עבודת כוכבים, וכך היו אומרים עובדיהם היודעים עיקרה, לא שהן אומרים שאין שם אלוה אלא כוכב זה, הוא שירמיהו אומר מי לא ייראך מלך הגוים כי לך יאתה כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא, כלומר הכל יודעים שאתה הוא לבדך אבל טעותם וכסילותם שמדמים שזה ההבל רצונך הוא.

הלכה ב / ואחר שארכו הימים עמדו בבני האדם נביאי שקר ואמרו שהאל צוה ואמר להם עבדו כוכב פלוני או כל הכוכבים והקריבו לו ונסכו לו כך וכך ובנו לו היכל ועשו צורתו כדי להשתחוות לו כל העם הנשים והקטנים ושאר עמי הארץ, ומודיע להם צורה שבדה מלבו ואומר זו היא צורת הכוכב פלוני שהודיעוהו בנבואתו, והתחילו על דרך זו לעשות צורות בהיכלות ותחת האילנות ובראשי ההרים ועל הגבעות ומתקבצין ומשתחוים להם ואומרים לכל העם שזו הצורה מטיבה ומריעה וראוי לעובדה וליראה ממנה, וכהנייהם אומרים להם שבעבודה זו תרבו ותצליחו ועשו כך וכך ואל תעשו כך וכך, והתחילו כוזבים אחרים לעמוד ולומר שהכוכב עצמו או הגלגל או המלאך דבר עמהם ואמר להם עבדוני בכך וכך והודיע להם דרך עבודתו ועשו כך ואל תעשו כך, ופשט דבר זה בכל העולם לעבוד את הצורות בעבודות משונות זו מזו ולהקריב להם ולהשתחוות, וכיון שארכו הימים נשתכח השם הנכבד והנורא מפי כל היקום ומדעתם ולא הכירוהו ונמצאו כל עם הארץ הנשים והקטנים אינם יודעים אלא הצורה של עץ ושל אבן וההיכל של אבנים שנתחנכו מקטנותם להשתחוות לה ולעבדה ולהשבע בשמה, והחכמים שהיו בהם כגון כהניהם וכיוצא בהן מדמין שאין שם אלוה אלא הכוכבים והגלגלים שנעשו הצורות האלו בגללם ולדמותן אבל צור העולמים לא היה שום אדם שהיה מכירו ולא יודעו אלא יחידים בעולם כגון חנוך ומתושלח נח שם ועבר, ועל דרך זה היה העולם הולך ומתגלגל עד שנולד עמודו של עולם והוא אברהם אבינו.

הלכה ג / כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן והתחיל לחשוב ביום ובלילה והיה תמיה היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג ומי יסבב אותו, כי אי אפשר שישבב את עצמו, ולא היה לו מלמד ולא מודיע דבר אלא מושקע באור כשדים בין עובדי כוכבים הטפשים ואביו ואמו וכל העם עובדי כוכבים והוא עובד עמהם ולבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתבוננתו הנכונה, וידע שיש שם אלוה אחד והוא מנהיג הגלגל והוא ברא הכל ואין בכל הנמצא אלוה חוץ ממנו, וידע שכל העולם טועים ודבר שגרם להם לטעות זה שעובדים את הכוכבים ואת הצורות עד שאבד האמת מדעתם, ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו, כיון שהכיר וידע התחיל להשיב תשובות על בני אור כשדים ולערוך דין עמהם ולומר שאין זו דרך האמת שאתם הולכים בה ושיבר הצלמים והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבוד אלא לאלוה העולם ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך כדי שיכירוהו כל הברואים הבאים, וראוי לאבד ולשבר כל הצורות כדי שלא יטעו בהן כל העם כמו אלו שהם מדמים שאין שם אלוה אלא אלו. כיון שגבר עליהם בראיותיו בקש המלך להורגו ונעשה לו נס ויצא לחרן, והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד, והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא שנאמר ויקרא שם בשם ה' אל עולם, וכיון שהיו העם מתקבצין אליו ושואלין לו על דבריו היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שיחזירוהו לדרך האמת עד שנתקבצו אליו אלפים ורבות והם אנשי בית אברהם ושתל בלבם העיקר הגדול הזה וחבר בו ספרים והודיעו ליצחק בנו, וישב יצחק מלמד ומזהיר, ויצחק הודיע ליעקב ומינהו ללמד וישב מלמד ומחזיק כל הנלוים אליו, ויעקב אבינו למד בניו כולם והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו בישיבה ללמד דרך השם ולשמור מצות אברהם, וצוה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממונה אחר ממונה כדי שלא תשכח הלמוד, והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנלוים עליהם ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה', עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן חוץ משבת לוי שעמד במצות אבות, ומעולם לא עבד שבת לוי עבודת כוכבים, וכמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר וחזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותו, ומאהבת ה' אותנו ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו עשה משה רבינו רבן של כל הנביאים ושלחו, כיון שנתנבא משה רבינו ובוחר ה' ישראל לנחלה הכתירן במצות והודיעם דרך עבודתו ומה יהיה משפט עבודת כוכבים וכל הטועים אחריה.

בראשית פרק י'

(כב) וַיִּפְּנוּ מִשָּׁם הָאֱנָשִׁים וַיִּלְכוּ סְדֻמָּה וְאַבְרָהָם עֹדְוָנוּ עִמָּד לִפְנֵי יְקֻזְק: (כג) וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲאֵיךָ תִּסְפָּה צְדִיק עִם רָשָׁע: (כד) אֲוִלִי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר הָאֵיךָ תִּסְפָּה וְלֹא תִשָּׂא לְמִקְוֶה לְמַעַן חֲמִשִּׁים הַצְּדִיקִים אֲשֶׁר בְּקִרְבָּה: (כה) חֲלָלָה לָךְ מַעֲשֵׂת! כְּדָבָר הַזֶּה לְהַמִּית צְדִיק עִם רָשָׁע וְהָיָה כְּצְדִיק כְּרָשָׁע חֲלָלָה לָךְ הַשֵּׁפֶט פְּלִהֲאָרֶךְ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט: (כו) וַיֹּאמֶר יְקֻזְק אִם אֶמְצָא בְּסֻדָּם חֲמִשִּׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר וְנִשְׂאתִי לְכָל־הַמְּקוֹם בְּעִבְרָם:

רש"י לבראשית פרק יח

(כב) **ויפנו משם** - ממקום שאברהם ליווים שם: **ואברהם עוזנו עומד לפני ה'** - והלא לא הלך לעמוד לפניו אלא הקדוש ברוך הוא בא אצלו ואמר לו (פסוק כ) זעקת סדום ועמורה כי רבה, והיה לו לכתוב והי' עוזנו עומד לפני אברהם, אלא תיקון סופריסד הוא זה (אשר הפכוהו ז"ל לכתוב כן): (כג) **ויגש אברהם** - מצינו הגשה למלחמה (ש"ב יג) ויגש יואב וגו', הגשה לפיוס (להלן מד יח) ויגש אליו יהודה, והגשה לתפלה (מלכים א' יח לו) ויגש אליהו הנביא, ולכל אלה נכנס אברהם, לדבר קשות, ולפיוס ולתפלה: **האף תספה** - הגם תספה. ולתרגום של אונקלוס שתרגמו לשון רוגז, כך פירושו האף ישיאך שתספה צדיק עם רשע: (כד) **אולי יש חמשים צדיקים** - עשרה צדיקים לכלו כרך וכרך, כי חמשה מקומות יש: (כה) **חלילה לך** - ואם תאמר לא יצילו הצדיקים את הרשעים, למה תמית הצדיקים:

רמב"ן
(כג) **ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם רשע** - אפו של הקדוש ברוך הוא היא מדת דינו, וחשב אברהם שהיא תספה צדיק עם רשע, לא ידע מחשבות ה' אשר חשב עליהם ברחמיו כאשר פירשתי. ולכן אמר כי הגון וטוב הוא שישא לכל המקום למען חמשים הצדיקים, אבל לא יתכן גם במדת הדין להמית צדיק עם רשע, שאם כן יהיה כצדיק כרשע, ויאמרו שוא עבוד אלהים, וכל שכן במדת רחמים שהוא שופט כל הארץ, והוא העושה משפט, כענין ויגבה ה' צבאות במשפט (ישעיה ה טז), ואמרנו (ברכות יב ב) המלך המשפט. וזהו ענין הכפל חלילה לך. והקב"ה הודה שישא לכל המקום בעבורם, כי במדת רחמים יתנהג עמהם. ומה שיודיע אליך כל הענין, היות ויאמר ה' כתוב יו"ד ה"א, וכל אשר הזכיר אברהם אל"ף דל"ת. והנה זה מבואר:

חלילה לך - חולין הוא לך, יאמרו כך הוא אומנתו, שוטף הכל, צדיקים ורשעים, כך עשית לדורח המבול ולדור הפלגה: **כדבר הזה** - לא הוא ולאט כיוצא בו: **חלילה לך** - לעולמי הבא: **השופט כל הארץ** - נקוד בחטף פת"ח ה"א של השופט לשון תמיה, וכי מי שהוא שופט לא יעשה משפט אמת: (כו) **אם אמצא בסדום וגו' לכל המקום** - לכל הכרכים, לפי שסדום היתה מטרפולין וחשובה מכולם תלה בה הכתוב:

מסכת קידושין דף מ ע"ב

ת"ר: לעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו חייב וחציו זכאי, עשה מצוה אחת - אשריו שהכריע עצמו לכף זכות, עבר עבירה אחת - אוי לו שהכריע את עצמו לכף חובה, שנאמר: וחוטא אחד יאבד טובה הרבה, בשביל חטא יחידי שחטא - אובד ממנו טובות הרבה. ר' אלעזר בר' שמעון אומר: לפי שהעולם נידון אחר רובו והיחיד נידון אחר רובו, עשה מצוה אחת - אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות, עבר עבירה אחת - אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה, שנאמר: וחוטא אחד כו', בשביל חטא יחידי שעשה זה - אבד ממנו ומכל העולם טובה הרבה. ר"ש בן יוחי אומר: אפילו צדיק גמור כל ימיו ומרד באחרונה - איבד את הראשונות, שנאמר: צדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו; ואפילו רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה - אין מזכירים לו שוב רשעו, שנאמר: ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו. וניהוי כמחצה עונות ומחצה זכיות! אמר ריש לקיש: בתוהא על הראשונות.

ספר המקנה למסכת קידושין

בגמ' ר' אליעזר בר"ש אומר לפי שהעולם נידון אחר רובו וכו'. ונראה דאף דקאמר הכא שמכריע את כל העולם כולו לכף חובה היינו דמידת הדין הוא כן אבל מידת החסד הוא כשרואה שרוב העולם ח"ו רשעים חוזר ודן הצדיקים כל אחד בפני עצמו כדי לזכותם והיינו שאמר אברהם אבינו ע"ה חלילה לך להמית צדיק עם רשע, ר"ל אפי' רובן רשעים ידן הצדיקים בפני עצמן לזכותם. והיינו דאמר השופט כל הארץ לא יעשה משפט ר"ל אף על פי שהוא דן כל העולם ורובן רשעים מ"מ ראוי לו שלא למנוע משפט הטוב מן הצדיק כפי מעשיו. ויש לפרש בזה מה שאמר מרע"ה אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם וגו' ועתה אם תשא חטאתם וגו' ואם אין מחני נא וגו', מפני שהקב"ה אמר לו הניחה לי ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול מפני שהי' שקול משה כנגד כל ישראל וע"ז טען שידון את כולם עמו ביחד וכיון שהי' מחצה על מחצה ומידת הקדוש ברוך הוא להיות נושא עון שיכריע כף של זכות. וז"ש ועתה אם תשא חטאתם ואם אין, שאם לא תרצה לישא מחני נא

שאינ רצונו שידון אותו בפני עצמו. ויש לפרש הא דקאמר ויעשו להם אלהי זהב אף שעשו הרבה יותר דכתיב וישתחו ויזבחו ויקומו לצחק, ולפמ"ש י"ל דבתחילה הי' סבור משה דבמחצה על מחצה כמ"ד כובש שהקב"ה מעביר עבירה ראשונה כדי שיכריע הזכויות, והעשיי [ה] היא היתה עבירה ראשונה וממילא יכריע הוא וכיון שראה למעלה החטא של העשיי שלא כבש הקדוש ברוך הוא אותה, היינו דאמר אנא חטא העם הזה ויעשו וגו' על כן אם תשא חטאתם והיינו כמ"ד נושא שמגביה כף החובה כדי שיכריע הזכויות ואם אין מחני נא שידון אותו עמהם ביחד, וע"ז השיב לו הש"י שאין דרכו בכך וכמו שביקש אברהם אבינו ע"ה חלילה לך להמית צדיק עם רשע. ובחידושי תורה כתבנו לפרש מ"ש ישע"י הנביא [א' יח] אם יהי' חטאכם כשנים כשלג ילבינו ואם יאדימו כתולע כצמר יהיו כי החוט השני הוא נטוה מן הצמר בהתחברות הנימין עד שנעשו חוט אחד, וכן הוא אומר יעקב חבל נחלתו שהש"י מחבר יחד הצדיקים והבינונים והרשעים כדי שיכפרו הצדיקים על הרשעים ונמשל לחוט השני וע"י הצדיקין ילבינו כולם כשלג, אבל אם רואה הש"י ברוב הרשעים שיאדימו ח"ו גם את הצדיקים שביניהם אז מפריד החוט הנטוה מן הנימין של צמר ומחזיר אותם לצמר כל נימה בפני עצמה כדי שינצלו הצדיקים והיינו דאמר כצמר יהיו להחזיר את החוט לצמרו והארכנו שם וק"ל.

בגמרא וניהוי כמחצה על מחצה וכו'. לכאורה יפלא מאי ס"ד שבעבירה אחת יהי' כמחצה על מחצה ואי משום שעשה העבירה באחרונה גרע טפי, נימא נמי שיהי' כרוב העבירות ולמה יהי' כמחצה על מחצה. ויש לפרש לפי מה דאיתא לעיל שיראה האדם כאילו הוא מחצה על מחצה עשה עבירה אחת מכריע לכף חוב משמע להדיא דאינו אלא מכריע אבל אינו אובד כל המצות שעשה אפי' עשה עבירה באחרונה והיינו דמקשה נהוי כמחצה על מחצה דאמר לעיל שאם עשה עבירה באחרונה לא אבד ולמה זה שהי' צדיק כל ימיו ועשה עבירה באחרונה יגרע ממנו שיאבד כל הזכויות וק"ל.
בגמ' בתוהא על הראשונות וכו'. ומשמע דאפי' בתוהא על הראשונות לא אבד זכויותיו אלא א"כ עשה ג"כ עבירה במעשיו כדכתיב ושב צדיק מצדקתו ועשה עול. ובזה אתי שפיר הא דאמר לעיל גבי עובדא דר' יעקב ודילמא מהרהר בעבירה הוי ומשני דמחשבה רעה אינו מצרפה למעשה ולא מקשה ודילמא בתוהא על הראשונות הוי, אלא דאף בזה אין הקדוש ברוך הוא מצרף למעשה. ולפ"ז נראה הא דמקשה ודילמא מהרהר בעבירה הוי דא"צ לדחוק כפירש"י ולא הי' לבו לשמים אלא דהקושיא דילמא מהרהר בעבירה הוי בתוהא על הראשונות, ומשני דאף בזה אין הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה, ומקשה ודילמא מהרהר בע"ז הוי דהוי כמעשה ותוהא על הראשונות וק"ל.